

О. Р. Гереза

студент спеціальності «Соціальна робота»
Одеський національний політехнічний університет

М. О. Волошенко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Одеський національний політехнічний університет

ДЕВІАНТНЕ МАТЕРИНСТВО В СУЧАСНОМУ БАТЬКІВСТВІ

У останні десятиліття сучасний світ все частіше стикається з такою проблемою інституту сім'ї як девіантне материнство. Поняття «девіантне материнство» можна схарактеризувати як відмову дотримуватися права і обов'язку матері перед своєю дитиною. Якщо говорити про батьків як про особистості з певним життєвим досвідом, то безвідповідальне ставлення до дитини призводить до ряду питань. Але в статті хотілося б звернути увагу на підліткову вагітність, наслідки і труднощі, які неминучі у цьому випадку.

Ключові слова: батьківство, вагітність, допомога.

Вступ. Девіантне материнство – одна із найбільш гострих областей дослідження в психології як у практичному, так і в теоретичному аспекті. Вивченням материнства як соціально-культурного феномену займалися такі вчені, як Т. Кисельова, В. Раміх; материнство як частину особистої сфери жінки і як забезпечення умов для розвитку дитини розглянуто в працях Р. Овчарової, Г. Філіппової та інших; материнству жінок-одиначок у юному віці приділяли увагу такі науковці: Е. Матвеева, Г. Радчук, Г. Філіпова та інші.

Причинами виникнення проблеми материнства в неповних сім'ях та особливостями життєдіяльності одиноких матерів у кризових життєвих ситуаціях були розкриті в роботах Т. Гурко, В. Деларю, М. Киблицької [1].

Несприятливий перебіг вагітності у майбутньому, особливості поведінки жінок, які призводить до подальшої відмови від дитини, аналізуються в роботах В. Брутмана, А. Варги, М. Радіонової. Як вважають автори, відмова від материнства – форма девіантної поведінки, в основі якої лежить комплекс соціальних, психологічних, педагогічних та патологічних причин, які діють у сукупності та порушують механізми формування материнства.

Основний виклад матеріалу. Тема материнства стає все більш актуальною як у прикладних, так і в теоретичних аспектах. Сьогодні соціологи, медики, педагоги, психологи і багато інших фахівців активно займаються проблемами материнства. С. Ю. Мещеряковою були виділені три рівні психологічної готовності до материнства:

1. Низький рівень готовності до материнства – характеризується наявністю вагань в ухваленні рішення мати дитину, негативних відчуттів і переживань у період вагітності.

2. Високий рівень. Жінки не відчували вагань в ухваленні рішення мати дитину; раділи, дізнавшись про вагітність.

3. Середній рівень. У жінок цього рівня спостерігалася суперечлива установка на виховання, вони не збиралися часто брати дитину на руки, не були прихильницями годування по годинах [2].

Так само важливо звернутися й до ситуації дитячо-батьківських взаємин, коли ми говоримо про сучасне материнство. Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень останніх років свідчить про зростання уваги вчених і практиків до проблем материнства неповнолітніх дівчаток у зв'язку із ростом соціального сирітства, де фіксуються випадки жорстокого поводження з дітьми, неналежного догляду, пов'язаного з небезпеками для фізичного і психічного розвитку дитини [3].

На теперішній час проблема матерів, які виявляють по відношенню до своїх дітей відкрити зневагу та насильство й відмовляються від них, досить актуальна в нашій країні. У таких родинах порушені дитячо-батьківські відносини, що викликає знижений емоційний стан дитини та її відхилення у психічному розвитку. У зв'язку з цим не можна ігнорувати факти наростання девіантного материнства.

Девіантну поведінку можна розглядати як послідовність вчинків, які не відповідають суспільству, в якому знаходиться людина. Матері-одиначки, низька народжуваність, величезна кількість дітей-сиріт при живих батьках, часті випадки жорстокого поводження з дітьми – один із прикладів прояву девіації в материнській поведінці.

Як вважає В.І. Брутман, відсутність сприятливого дитячого комунікативного досвіду майбутніх батьків може бути наслідком девіантного материнства. Знедолені своїми батьками, діти стикаються

з проблемою порушених процесів ідентифікації як на психологічному рівні, так і при становленні материнського інстинкту та ролі. Ці наслідки призводять до того, що діти самі відмовляються сприймати себе матір'ю в майбутньому. У зв'язку з чим спочатку для сформованості материнської поведінки повинен бути позитивний досвід ідентифікації себе з матір'ю та на цій основі емоційна сепарація від неї [4].

Тому проблемам девіантного материнства важливо приділити особливу увагу. У нашій країні девіантне материнство стикається з низкою проблем. Розглянемо деякі з цих проблем:

- 1) посилення окремих компонентів материнської готовності, їх гармонізація;
- 2) пов'язані з адаптацією до вагітності та народження дитини (підвищений рівень тривожності, страхи, депресивні стани та інше);
- 3) пов'язані з порушенням материнсько-дитячих взаємин;
- 4) прояв відкритого нехтування до дітей, насильства над ними;
- 5) прояв прихованої агресії, яка спричиняє емоційне неблагополуччя дитини та відхилення в її психічному розвитку;
- 6) пов'язані з жінками, що відмовляються від своїх дітей;
- 7) раннього підліткового материнства;
- 8) материнства одиноких жінок;
- 9) пов'язані зі зниженням рівня готовності до материнства [5].

Досліджуючи причини, що призводять до факту девіації материнської поведінки, аналізуючи наслідки (соціальні, психологічні, особистісні), ми приходимо до висновку, що мало уваги приділяється профілактиці цього соціального явища.

Узагальнюючи накопичений досвід щодо попередження девіацій у материнській поведінці зарубіжних країн, робимо висновок, що вирішення проблеми профілактики повинно включати цілий комплекс заходів, здійснюваних на різних рівнях держави і суспільства. Ці заходи відносяться до масштабів загальної соціальної політики держав і спрямовані на суспільство в цілому. Це і більш селективні заходи, пов'язані з певними соціальними групами, і заходи, адресовані індивідуальному, особистісному рівню конкретної жінки, що знаходиться в кризовій ситуації, загрожуючи відмовою від материнства [6].

На наш погляд, однією з причин девіантного материнства в Україні є недостатнє статеве виховання підлітків. Як батьки, так і загальноосвітні установи дуже мало часу відводять на цілеспрямоване статеве виховання підлітків або зовсім не займаються цим питанням. Спеціальною формою соціально-педагогічної діяльності, націленої на молодь, є виховання батьківських почуттів і обов'язків. На жаль, іноді воно звужується

до інформації про сексуальні відносини. Однак виховання майбутніх батьків є більш широким і глибоким завданням. У сучасній державі доцільно розробляти адекватні методи профілактики девіантного материнства, сприяти формуванню компетентності такої поведінки.

У зв'язку з цим необхідно ввести просвітницьку та навчальну допомогу за наступними напрямками:

- а) інформування про заходи щодо соціальної підтримки сімей, які мають дітей;
- б) інформування та просвіта в області правового захисту та юридичної відповідальності батьків;
- в) просвітництво в області охорони здоров'я та медичних аспектів материнства й дитинства;
- г) просвіта та навчання, спрямовані на формування готовності до батьківства, материнської компетентності та умов нормального психоемоційного розвитку дитини.

Для виявлення ставлення молоді до проблем девіацій у материнській поведінці нами було проведено дослідження. У ньому взяли участь молоді люди віком від 18 до 22 років, студенти Одеського національного політехнічного університету: 60 дівчат і 20 юнаків. Опитувальник містив кілька запитань, на які ми отримали наступні результати:

На питання «Як Ви вважаєте, чи актуальна для держави проблема девіантного материнства?» 88% респондентів відповіли «Так», ухилилися від відповіді 12%. Це показує високий ступінь актуальності цієї проблеми для держави і суспільства в цілому.

На питання «Чи були Ви свідком девіантних проявів матері по відношенню до дитини?» ствердно відповіли 66%, 34% опитаних мали сумніви щодо своєї відповіді. Це говорить про те, що в середньому свідком девіантних проявів материнства стосовно дитини є кожен третій респондент.

На питання «На Вашу думку чим девіантна поведінка викликана частіше?» були отримані наступні результати, які зведено у таблицю 1.

Таблиця 1

Причина	Відсоток респондентів, %
безвідповідальністю	56
Емоційною нестійкістю	23
наркотичною та алкогольною залежністю	16
інше	5

З таблиці видно, що безвідповідальність – один із основних критеріїв девіантної поведінки.

На питання «Як Ви вважаєте, чи повинна нести відповідальність жінка, яка відмовляється від дитини?» позитивно відповіли 81% опитаних, негативно 12%, не змогли відповісти 7%. Процентне співвідношення показує явне підтримання позиції,

що жінка повинна нести відповідальність за свою дитину за будь-яких життєвих обставин.

На питання «Як Ви вважаєте, чи є об'єктивні причини відмови від дитини (як одного із проявів девіантного материнства)?» позитивну відповідь дав 31% респондентів, негативну 54%, складно відповісти було 15%. Це свідчить, що більшість респондентів заперечують існування об'єктивних причин, що вказує на відмову від дитини як на девіацію в материнській поведінці.

На питання «Хто на Вашу думку в більшій мірі може вплинути на запобігання девіацій у материнській поведінці?» отримані наступні результати: суспільство – 26% респондентів, уряд – 10%, сім'я – 47%, коло спілкування – 17%. Отже, на думку респондентів, сім'я та суспільство здебільшого можуть впливати на ситуацію з девіацій у материнській поведінці.

Отримавши такі результати опитування, приходимо до висновку про глобальні протиріччя: з одного боку, педагогічна наука і практика розробляє величезну кількість методів, методик і технологій формування громадянської відповідальності, морально-етичних цінностей, а з іншого боку ми спостерігаємо зростання числа випадків жорстокого поводження з дітьми, число відмовників у пологових будинках не знижується, процедура позбавлення батьківських прав стає звичайною справою.

Висновки. Сьогодні в суспільстві спостерігається тенденція пошуку нової моделі розвитку материнської сфери, заснована на усвідомленні як потребі самої матері, так і особливостей психічного розвитку дитини. Це виражається в підвищенні запиту батьків на кваліфіковану соці-

ально-педагогічну допомогу в освоєнні своїх батьківських і, зокрема, материнських функцій.

Соціальна робота як еволюційний процес не може стояти на місці або бути націленою на подолання наслідків девіантної материнської поведінки. Одне з її основних завдань – це профілактична робота. Навчальні заклади різного рівня (школи, ЗВО) повинні включитися в виховно-інформаційну роботу щодо запобігання девіацій у сучасному батьківстві, особливо матері.

Література:

1. Деларю В. Психология отклоняющегося поведения: Учебно-методическое пособие / В. Деларю. Волгоград, 2004. 36 с.
2. Мещерякова С. Психологическая готовность к материнству / С. Мещерякова // Вопросы психологии, 2000. № 5. С. 18–27.
3. Брутман В., Варга А., Хамитова И. Влияние семейных факторов на формирование девиантного поведения матери / В. Брутман, А. Варга, И. Хамитова // Психологический журнал. 2000. Т. 21, № 2. С. 79–87.
4. Брутман В.И. Психические нарушения и личностные расстройства у женщин, бросающих своих детей / В.И. Брутман // Детский дом. 2005. № 16. С. 38–46.
5. Брутман В.И., Панкратова М.Г., Ениколопов С.И. Некоторые результаты обследования женщин, отказывающиеся от своих новорожденных детей / В.И. Брутман, М.Г. Панкратова, С.И. Ениколопов // Вопросы психологии. 1994. № 5. С. 31–36.
6. Мещерякова С. Психологическая готовность к материнству / С. Мещерякова // Вопросы психологии, 2000. № 5. С. 18–27.

Гергеа О. Р., Волошенко М. А. Девиантное материнство в современном отцовстве

В последние десятилетия современный мир все чаще сталкивается с такой проблемой института семьи как девиантное материнство. Понятие «девиантное материнство» можно охарактеризовать как отказ соблюдать права и обязанности матери перед своим ребенком. Если говорить о родителях как о личности с определенным жизненным опытом, то безответственное отношение к ребенку приводит к ряду вопросов. Но в статье хотелось бы обратить внимание на подростковую беременность, последствия и трудности, которые неизбежны в этом случае.

Ключевые слова: отцовство, беременность, помощь.

Hereha O. R., Voloshenko M. O. Deviant motherhood in modern parenthood

In recent decades, the modern world is increasingly faced with the problem of a family institution, such as deviant motherhood. The concept of “deviant motherhood” can be characterized as a refusal to respect the rights and duties of the mother in front of their child. If we talk about parents as a person with a certain life experience, then, of course, irresponsible attitude to the child leads to a number of issues. But in the article I would like to draw attention to adolescent pregnancy, the consequences and difficulties that are inevitable in this case.

Key words: paternity, pregnancy, help.